

TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ NÂNG CAO DÂN TRÍ - NHỮNG NỘI DUNG CƠ BẢN

VƯƠNG THỊ NGÀ* - Bảo tàng Hồ Chí Minh.
ĐOÀN MẠNH HÙNG**

VỀ MỤC TIÊU NÂNG CAO DÂN TRÍ

Theo Hồ Chí Minh, nâng cao dân trí sẽ giúp tăng cường nguồn lực quốc gia, góp phần đắc lực vào công cuộc bảo vệ, xây dựng và phát triển đất nước. Nâng cao dân trí cho nhân dân để tiêu diệt giặc đói, bởi Người cho rằng: “Đốt nát cũng là kẻ địch. Địch đốt nát giúp cho địch ngoại xâm. Địch đốt nát tấn công ta về tinh thần, cũng như địch thực dân tấn công ta bằng vũ lực. Địch thực dân dựa vào địch đốt nát để thi hành chiến lược ngu dân. Địch đốt nát dựa vào địch thực dân để đưa dân ta vào nơi mù quáng”¹, “*Một dân tộc đói là một dân tộc yếu*”². Bởi vậy, Người kêu gọi: “Mọi người Việt Nam... phải có kiến thức mới để có thể tham gia vào công cuộc xây dựng nước nhà, và trước hết phải biết đọc, biết viết chữ quốc ngữ”³.

Nâng cao dân trí góp phần tạo ra sức mạnh tổng hợp của quốc gia. Với xuất phát điểm thấp như Việt Nam thì sức mạnh tinh thần là một động lực quan trọng, góp phần vào thắng lợi chung của cách mạng Việt Nam. Bên cạnh đó, nâng cao dân trí giúp thu hẹp, thu hẹp đến mức tối đa sự chênh lệch về trình độ phát triển giữa các vùng, miền

Tư tưởng Hồ Chí Minh về nâng cao dân trí là một hệ thống quan điểm toàn diện, sâu sắc về mục tiêu, đối tượng, nội dung, điều kiện, giải pháp của việc nâng cao trình độ hiểu biết, am hiểu của người dân trên các lĩnh vực (kinh tế, chính trị, văn hóa, xã hội, pháp luật, ...), nâng cao sự tự ý thức về quyền, nghĩa vụ của người dân với tư cách là chủ thể của cách mạng, của xã hội. Tư tưởng của Người về vấn đề này là kết quả của sự kế thừa, phát triển truyền thống hiếu học, tôn sư trọng đạo, trọng dụng hiền tài của dân tộc; quan điểm giáo dục của nhân loại, mà đỉnh cao là lý luận giáo dục Mác - Lenin. Bài viết làm rõ nội dung cơ bản trong tư tưởng của Người về nâng cao dân trí và từ đó thấy được những giá trị định hướng đối với việc nâng cao dân trí hiện nay ở Việt Nam.

trong cả nước, tăng cường khối đại đoàn kết dân tộc. Muốn tăng cường sự đoàn kết dân tộc, muốn rút ngắn khoảng cách phát triển về kinh tế, xã hội giữa miền ngược và miền xuôi, theo Hồ Chí Minh, việc trước hết phải làm là nâng cao dân trí cho đồng bào miền ngược, tiến tới theo kịp miền xuôi. Muốn vậy, trong chính sách đối với đồng bào dân tộc thiểu số phải đưa ra những giải pháp thiết thực, khả thi: có chính sách ưu tiên đối với con em dân tộc thiểu số; đào tạo, bồi dưỡng đội ngũ cán bộ người dân tộc thiểu số; thực hiện xóa đói giảm nghèo, an sinh xã hội.

NỘI DUNG NÂNG CAO DÂN TRÍ

Một là, nâng cao dân trí là nâng cao trình độ hiểu biết của nhân dân về mọi mặt của đời sống xã hội (kiến thức lý luận, kinh tế, chính trị, văn hóa, xã hội, pháp luật, tôn giáo,...).

Hai là, nâng cao dân trí là nâng cao nhận thức của nhân dân về vấn đề dân quyền. Đặc biệt trong bối cảnh nhân dân đã thoát khỏi thân phận nô lệ, đứng lên trở thành *chủ nhân* của xã hội mới. Khi giải quyết vấn đề quyền con người, Hồ Chí Minh luôn gắn bó giữa quyền và nghĩa vụ công dân: “quyền lợi của công

dân và nghĩa vụ của công dân là nhất trí; đã là người chủ của nước nhà thì phải phụ trách đối với Tổ quốc”⁴. Theo Người, trong nhà nước dân chủ, dân là chủ nên dân phải làm chủ. Người làm chủ trước hết phải làm tròn bốn phận công dân, “phải chăm lo việc nước như việc nhà”⁵, “phải biết tự mình lo toan gánh vác, không ỷ lại, ngồi chờ”, “Làm chủ sao cho ra làm chủ, không phải làm chủ là muốn ăn bao nhiêu thì ăn, muốn làm bao nhiêu thì làm”⁶. Ở góc độ nâng cao dân trí, nghĩa vụ công dân mà Hồ Chí Minh nhắc đến là nghĩa vụ học tập, nâng cao trình độ hiểu biết của bản thân, góp phần nâng cao hiểu biết cho người khác, cho xã hội.

BIỆN PHÁP VÀ ĐIỀU KIỆN ĐỂ NÂNG CAO DÂN TRÍ

Thứ nhất, nâng cao dân trí phải đi liền với phát triển kinh tế, nâng cao chất lượng cuộc sống cho nhân dân, đặc biệt là đồng bào dân tộc ít người, vùng sâu, vùng xa, biên giới, hải đảo.

Thứ hai, hoàn thiện hệ thống luật pháp, đưa pháp luật vào cuộc sống, tăng cường ý thức làm chủ của người dân. Không chỉ dừng lại ở việc xác lập những quyền, nghĩa vụ cơ bản của công dân trong Hiến pháp, Hồ Chí Minh còn xác định những điều kiện, các thiết chế đảm bảo việc hiện thực hóa các quyền đó trong thực tế. Người căn dặn phải “làm sao cho nhân dân biết hưởng quyền dân chủ, biết dùng quyền dân chủ của

HỒ CHÍ MINH - ĐẸP MÃI TÊN NGƯỜI

minh, dám nói, dám làm”⁷. Muốn vậy phải bồi dưỡng ý thức làm chủ, phát triển văn hoá chính trị và tích cực công dân, khuyến khích nhân dân tham gia vào công việc của nhà nước, khắc phục mọi thứ dân chủ hình thức.

Thứ ba, phát triển giáo dục và đào tạo, đây là yếu tố trực tiếp, quyết định đến hiệu quả nâng cao dân trí. Sinh thời, Hồ Chí Minh luôn quan tâm đến phát triển nền giáo dục quốc dân: giáo dục phổ thông, giáo dục đại học... Người nêu ra những tư tưởng hết sức mới mẻ, tiến bộ về giáo dục như: chủ trương xã hội hóa giáo dục (ngay từ năm 1946 đã cho phép mở trường tư), xây dựng xã hội học tập (quyền học tập là bình đẳng đối với tất cả mọi người), chủ trương học tập suốt đời (mà bản thân Người là một tấm gương sáng)... Từ thực tiễn chỉ đạo xây dựng nền giáo dục mới, văn hóa mới ở Việt Nam, Người đã tiếp thu những tri thức về giáo dục từ

tinh hoa văn hóa dân tộc, văn hóa nhân loại, đặc biệt là lý luận của chủ nghĩa Mác - Lênin để đề ra triết lý giáo dục mang bản sắc riêng - triết lý giáo dục Hồ Chí Minh.

Thứ tư, nâng cao dân trí thông qua giao lưu, đối ngoại, mở rộng hợp tác quốc tế. Quan điểm này thể hiện đậm nét tầm nhìn xa trông rộng của nhà ngoại giao Hồ Chí Minh.

Thứ năm, phát triển hệ thống thông tin đại chúng (truyền thanh, truyền hình, báo chí...). Đây là những sản phẩm văn hóa trực tiếp tác động tới quần chúng nhân dân, vì vậy, việc phát triển hệ thống thông tin đại chúng này có vai trò rất quan trọng đối với việc nâng cao dân trí.

ĐIỀU KIỆN ĐỂ NÂNG CAO DÂN TRÍ

Thứ nhất, đất nước độc lập, tự do phát triển theo con đường xã hội chủ nghĩa. Đây được coi là điều kiện quan trọng đầu tiên, bởi, chỉ khi chính trị được độc lập và ổn

định thì mới có thể tập trung phát triển kinh tế, văn hóa, nâng cao dân trí.

Thứ hai, sự lãnh đạo đúng đắn của Đảng và vai trò quản lý của Nhà nước. Sau khi đất nước có độc lập, nền chính trị được ổn định thì điều kiện quan trọng thứ hai để nâng cao dân trí cho nhân dân đó chính là sự lãnh đạo sáng suốt, tài tình của Đảng Cộng sản Việt Nam và sự cụ thể hóa đường lối ấy thành những chính sách, pháp luật đúng đắn, hợp lòng dân của Nhà nước.

Trong vấn đề nâng cao dân trí, Đảng phải đề ra một chiến lược nhất quán, lâu dài, trong đó có những bước đi cụ thể như sau: *đầu tiên* là xóa mù chữ (làm cho mọi người dân biết đọc, biết viết); *tiếp đến* là trang bị những kiến thức phổ thông (lịch sử, địa lý, kinh tế, văn hóa, xã hội, pháp luật, ngoại ngữ...); và *c cuối cùng*, cao nhất, nhân dân phải trở thành những chủ thể sáng tạo văn hóa. Khi trình độ dân trí được nâng lên cao, người dân không chỉ biết đọc chữ, đọc thơ mà còn biết viết văn, làm thơ, sáng tác nhạc. Người dân không chỉ am hiểu luật pháp mà còn tham gia vào đóng góp, kiến nghị với

Đảng và Chính phủ để sửa đổi luật pháp (nếu thấy nó bất cập trong thực tiễn)...

Thứ ba, phát huy các nguồn lực từ nhân dân. Người căn dặn, phải “đem tài dân, sức dân, của dân làm lợi cho dân”⁸. Là người đứng đầu đất nước, Hồ Chí Minh là một điển hình của việc vừa phát huy sức mạnh tổng hợp của quần chúng nhân dân đồng thời khéo léo động viên, nuôi dưỡng tinh thần của nhân dân.

Thứ tư, xây dựng đội ngũ cán bộ đáp ứng các yêu cầu của một nền giáo dục dân chủ và hiện đại. Theo Người, để thực hiện chiến lược nâng cao dân trí, vai trò đội ngũ cán bộ (bao gồm cán bộ quản lý giáo dục, cán bộ giảng dạy, cán bộ phục vụ giảng dạy) giữ vai trò quyết định. Hồ Chí Minh xác định, “cán bộ là cái gốc của mọi công việc”⁹, do vậy mà “Công việc thành công hoặc thất bại đều do cán bộ tốt hay kém”¹⁰. Người yêu cầu, cán bộ của ngành giáo dục phải có đủ “đức” đủ “tài”, “hồng” và “chuyên”, “hiền” và “minh”; cán bộ quản lý phải có tầm nhìn xa trông rộng, đề ra được chiến lược phát triển giáo dục phù hợp với thực tiễn và yêu cầu phát triển của đất nước.

Thứ năm, sự hợp tác, giúp đỡ từ phía quốc tế. Người chỉ rõ: Qua lưu, hợp tác quốc tế, đặc biệt là lĩnh vực văn hóa, giáo dục sẽ góp phần nâng cao dân trí cho nhân dân, đưa trình độ học vấn, trình độ khoa học, công nghệ của Việt Nam tiệm cận với trình độ chung của khu vực và thế giới.

Hiện nay, công cuộc đổi mới đất nước ngày càng đi vào chiều sâu, chúng ta hội nhập ngày càng sâu, rộng với quốc tế, vấn đề nâng cao dân trí lại càng quan trọng để rút ngắn khoảng cách giữa Việt Nam với các nước trong khu vực và trên thế giới, để đẩy nhanh quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước. Lịch sử phát triển của nhân loại đã chứng minh không có nguồn lực nào phục vụ cho sự phát triển xã hội, phát triển các quốc gia quan trọng bằng nguồn lực con người, đặc biệt là nguồn nhân lực chất lượng cao. Do đó, việc nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh về nâng cao dân trí để thấy được giá trị lý luận và thực tiễn, từ đó vận dụng sáng tạo vào giải quyết các vấn đề của đời sống xã hội có ý nghĩa vô cùng quan trọng và cần thiết.

1. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 5, tr.469.
2. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 4, tr.7.
3. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 4, tr.40.
4. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 9, tr.259.
5. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 13, tr.67.
6. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 13, tr.287.
7. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 15, tr.293.
8. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 5, tr.81.
9. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 5, tr.309.
10. Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị Quốc gia, H.2011, tập 5, tr.313.